अपचयोऽवलोक्यते Kāvyānu. (He.) 69.22; 384.16; चेतः काचघटस्य तस्य घटते दीर्घोऽयमेको गुणः। ... धत्ते नापचयं चमत्कृतिवचो गीर्वाणगङ्गापयः RājTa. (Ka.) 7.483; रूपेण धर्मेण उत्तरस्यैकस्य बहूनां वापचयो वर्धमानकविपरीतोऽवरोहः AlaṅkāRa. 94 (1); यदि पुनश्चतुर्थ्योपनीतं वाजिनमन्यत्र विनियुज्यते हविषो मात्रापचयः स्यात् SaṅkarKāBh. 41.15 (*on* i.4.3); उपचयापचयाभ्यां अवधारितेयत्तादिकादिभक्तादुद्धृतो भागस्तस्य विभक्तजस्य SmṛtiCan. iv. 711.20; तत्पूर्वोऽयं प्रविष्टः प्रसभमपचयः सर्वतापस्य सैन्ये TripuDi. 3.26; एकमिति पदं व्याचष्टे उपचयापचयानर्हतयैकमिति। उपचयापचयौ वृद्धिक्षयौ ŚrutaPra. iB.48.27 (*on* i.1.1); श्रीवर्धमानस्य परमेश्वरस्यानन्तचतुष्कसंपत्तेरुत्पत्त्यनन्तरं सर्वकालं तुल्यत्वाच्चयापचयौ न स्तः SyādvāMañ. 1(110); अपचयस्य आपेक्षिकत्वात् अनवस्था मा भूत् इति स्मृतिमुपन्यस्यति क्षुद्रजन्तुरनस्थिः स्यादिति PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. ii.4.8 (250.16); न तु सजातीयविजातीयाभ्यामेव उपचयापचयाविति नियमः NyāySiA. 1989.10; शोषादिना जलाद्यपगमेऽपि यथा वस्त्रादिस्वरूपस्य नापचयः तथा क्लेदनपाचनव्यूहनावकाशानामपगमेऽपि शरीरस्यापचयाभावप्रसङ्गात् VivaPraSaṁ. 234.8; (सः) वार्द्धके वयसि ... रूपबलयोरपचयम् ... दृष्ट्वा चिन्तयामास PuruṣPa. 176.8 नष्टे वाससि दाप्यम् ... रजकसकाशात् ...। ... धौतस्य ... चतुःकृत्वोर्ध्वमेव च। अर्धक्षयात्तु परतः पादांशापचयः क्रमात् DaṇḍaVi. 113.23.114.1; प्रवचनयज्ञदानतपसां श्रवणात्मधियां च विशेषात्तदनुविधायिनावुपचयापचयावुपगच्छति विद्या NayaMañ. III. iv.17.33; शिरस्त्वात्मत्वादिकम् ... न तु तात्त्विकम् ... ब्रह्मानन्दरूपायाः परिणामिन्याश्चिच्छक्तेरुपचयापचययोः परिणामविशेषवृत्त्योरदोषावहत्वात् ŚivārkaMaDi. ii.306.14 (*on* iii.3.12); अग्न्यादेः संसर्गिद्रव्यस्य प्रतिक्षणमुपचयापचयाभ्यां परिमाणप्रकाशादिभेदेन भेदाभ्युपगमात् MīmāKau. i.242.8 (*on* i.4.12); आनन्दगतौ उपचयापचयौ वृद्धिह्रासौ प्रतीतौ GoviBh. 229.6 (*on* iii.3.13) सत्त्वादिगुणत्रयस्योपचयः पुंस्त्वम्। अपचयः स्त्रीत्वम् LalitāSaBh. 139.28 (*on* 181); VaiyāBhū. 122.2 (*on* 25); उपचयापचययोः स्थितेरपि सत्त्वेन तन्मात्रविवक्षायां, सामान्ये नुपंसकम्'इति प्रवादः LaŚabdeŚe. i.365.8; **1Aii** (Astron.) decrease (in passing through the constellation, (*Bhoga*)) इन्द्रदिशं राहुवद्गच्छति ग्रहः। भोगस्यापचयात् प्रत्यग्वृद्धतत्पातवन्नहि SiddhāTaVi. 130.22; यस्योर्ध्वनेमिः शशिबिम्बनेम्यां स्वभावृतौ स्यात्तदधःस्थनेमिः। सितं परं यद्धनुषोश्च मध्ये शृङ्गाग्रगं चापचयस्ततः स्यात् SiddhāTaVi. 239.13; 271.6; परमं निरुक्तं (लम्बनं) दृक्तुल्यवृत्तस्थितितीक्ष्णभानौ। यत्स्थानतः प्राक्परतः सदैव दृग्लम्बनस्यापचयोऽस्ति नूनम् SiddhāTaVi. 301.22; 310.7; **1Aiii** (Astrol.) name of some particular houses in the horoscope (*lit.* causing regress) दशैकादशषष्टस्त्रिसंज्ञाश्चोपचयानि च। अन्या ह्यपचयानि स्युर्गर्गाद्यैर्गदितानि वै GaṇiNāMā. 50; **1Bi** destruction, loss, decay, decline यत्र वृक्षाः ... स्रवन्ति वा। ... तत्प्रवक्ष्यामि .... क्षयः क्षीरस्रवे ज्ञेयः स्नेहे दुर्भिक्षलक्षणम् वाहनापचयं मद्ये रक्ते संग्राममादिशेत् AVPari. 70 kha (8) 3; जयश्चैवोभयोर्दृष्ट उभयोश्च पराजयः। तथैवापचयो दृष्टो व्ययपाने क्षयव्ययौ MahāBhā. v.70.52 (BhārArthaPra. हानिः); दानवेन्द्राः ... धर्मस्यापचयं चक्रुः MahāBhā. xii.160.26; यतः परस्यापचयस्ततोऽभ्याशे व्यूहेत, यतो वा भयं स्यात् ArthŚā. iii.134.6 (10.5); नर्तकोऽर्थपतिर्वापि यः पूजां न करिष्यति। ... प्राप्नोत्यपचयं तु सः NāṭyaŚā. 1.130; रज्वा ... हस्तात्प्रभ्रष्टया वापि कश्चित्त्वपचयो भवेत् NāṭyaŚā. 2.36; 3.99.5.182; यस्त्वेभिर्लक्षणैर्हीनं दण्डकाष्ठं सजर्जरम्। कारयेत्स त्वपचयं महान्तं प्राप्नुयाद्ध्रुवम् NāṭyaŚā. 21.185; उपचयाद् व्यक्तीनामुत्पादः, अपचयाद् व्यक्तिनिरोधः NyāyBh. 201.4 (*on* iii.2.10); अपचय इति ह्रासः अपचितो गौरिति NyāyVār. 411.7 (*on* iii.2.12); उच्छेदनं चापचयः पीडनं कर्शनं तथा। ... शत्रौ वृत्तं चतुर्विधम्। ... नाशो योग्यनरादीनां बुधैः अपचयः स्मृतः NītiSā. 8.60; भावो हर्षपोषकारणम्। ... न विग्रहकारणान्येव यानकारणानि, किं तर्हि तान्यपि अपचयश्च हर्षपोषयोः परस्य प्रकृतीनाम् ManuBh. ii.50.13 (*on* 7.171); कर्म महच्छुभम्। ... विध्वंसमेत्यपचयात्कोष्ठागारादिवद्ध्रुवम् BṛĀraUBhVā. i.4.1681, ii.4.418; देहस्यापचयो मतौ निविशते गाढो गृहेषु ग्रहः ŚāntiŚ. 1.7; SaduktiKa. 314.25; नीहार इव चाणूरः शनैः अपचयं ययौ Yādavā. 10.47; (षड्गुणांश्चिन्तयेत्सदा) यद्गुणाश्रयणे सत्यात्मन उपचयः परस्यापचयः तं गुणमाश्रयेत् ManvaMu. 276.20 (*on* 7.160) निलयापचयौ क्षयौ AmaK. 2626; हानिः अपचयः Liṅgānu. (Ha.) 7.12; KośaKaTa. 2.693; क्षयोऽपचयरोगयोः AnekāSa. 261; DharK. 1856; अपचये क्षयः Vaija. 215.14; AnekāSaṁ. 2.340; ViśvaPra. 115.6; AnekāK. 612; NānārthSaṁ. 100.6; NānārthāSaṁ. i.22.21; MediK. 120.8; ŚabdaRa. (Vā.) 3782; ViśvaLoK. 264.68; KośaKaTa. 2.7176; ŚabdaRaSaK. 241.4; संहारोऽपचयः समौ ŚabdaRa. (Vā.) 3426.; त्रुटिस्त्वपचये लेशे ViśvaLoK. 76.14. **1Bii** cure (*lit.* destruction of cause of disease) अश्मरी दारुणो व्याधिः ...। तस्य पूर्वेषु रूपेषु स्नेहादिक्रम इष्यते। तेनास्यापचयं यान्ति व्याधेर्मूलान्यशेषतः SuśruS. iv.7.4 (comm. प्रशमं यान्ति); व्याधेरपचयस्तुष्टिः SuśruS. iv.40.65; ŚārṅgaS. iii.10.21; **1Biii** detraction, i.e. depreciation अश्वादिपण्यानामत ऊर्ध्वमपचयो वृद्धिर्वा भविष्यतीति देशकालादिवशाज्जानीयात् SmṛtiCan. iv. 518.16; कुञ्जरपतेः स्वच्छन्दसंवर्धनैः क्षीयन्ते यदि कोटयोऽप्यपचयः किं तेन भूमीभुजाम् SaduktiKa. 254.26; लाभवशात् ... स्वस्वमूलद्रव्यानुसारेण गृह्णीयात्। एवं मूलद्रव्यादपचयेऽप्यपचयो द्रष्टव्यः Subodhi. 99.1 (*on* 2.255); लाभार्थं मिलित्वा कर्म कुर्वतां वणिजां मूलद्रव्यसंख्यानुसारेण लाभापचयौ भवतः VīraMi. 713.13 (*on* 2.259); **1C** descent समवरोहैः। ... अपचययुक्तैर्द्विस्त्रिस्तथा निवृत्तैर्द्विरभ्यस्तैः। आरम्भोऽप्यवतरणस्त्रिपर्ययुक्तैश्च कर्तव्यः (वाद्यविधिः) NāṭyaŚā. 29.94; **1D** detriment, deterioration बीजाद्वृक्षप्ररोहेण यथा नापचयस्तरोः। भूतानां भूतसर्गेण नैवास्त्यपचयो तथा BrahmP. 23.36; ŚivaP. v.19.28 (428A.7); अन्यत्वं चात्र न कारणानां दृष्टकार्यत्यागेन कार्यान्तररजनकत्वम्, अपित्वपरिपूर्णस्य कार्यस्योत्पत्तेः शक्तेरपचयात् ManuBh. i.42.8 (*on* 1.85); यथा ह्यश्वमेधराजसूयाद्यनुष्ठानशक्तेरपचयस्तथाध्ययनशक्तेरपि ĀtmaTaVi. 896.12; दीपाद्दीपान्तरोत्पादनवन्न परमात्मनोऽपचयो नापि शक्तिक्षयो नाप्येकान्तभेदः DīpKa. 82.20 (*on* 3.67); शपथो देयः ... वैश्ये गोबीजकाञ्चनानि तवापचयमुपयास्यन्तीति VīraMi. (Vyavahāra.) 126.27. **1F** short duration (of time) अल्पे महति वा शब्दे स्फोटकालो न भिद्यते परस्तु शब्दसंतानः प्रचयापचयात्मकः VākyaPa. 1.104; **1F** fall येषां राज्ञा सह स्यातमुपचयापचयौ ध्रुवम्। अमात्या इति तान्राजा नावमन्येत्कदाचन Hitopa. 3.130; **1G** degradation, cf. **अपचयकारिन्**'; **2A** subtraction, deduction सपक्षपुच्छेषु विधाभ्यासेऽपचये च विधासप्तमकरणीं पुरुषस्थानीयां कृत्वा तया विहरेत् HirŚS. xxv.3.29 (994.3); ĀpaŚuS. iii. 9.14; यः क्षेपस्सोऽपचयोऽपचयः क्षेपश्च विपरीते Āryabh. 2.28 (44); समपदेऽग्रे त्वपचयः पूर्वमुपचयः SiddhāTaVi. (ŚeṣaVā.) 38.20; **2B** (Astron.) particular sum which is to be subtracted मासाधिमासकगणान् गिरिभागशेषांस्त्रिंशद्गुणादपचयोऽयमुदीर्यते MaBhāsk. 1.25 (comm. कलियातवर्षे सप्ताभिर्भक्ते शिष्टं पञ्चभिर्निहत्य हीनदिवसेषु अतीतावमेष्वत्र लघुतन्त्रसिद्धषष्ठावमेषु संयोज्य सप्तभिर्भक्ते यच्छिष्यते सोऽपचयसंज्ञो भवति); **3A** stealing द्रव्यापचये त्र्यवरं प्रतिराद्धः GautDS. iii.4.8 (comm. ब्राह्मणस्य द्रव्ये चोरादिभिरपचीयमानेऽपह्रियमाणे); जीवत्यर्थक्षये नीचो याञ्चापचयवञ्चनैः DaśāvaC. 5.166; फलकाष्ठपुष्पाणां च चौर्यमल्पेऽपचयेऽप्यत्यन्तवैक्लव्यम् ManvaMu. 463.19 (*on* 11.70); अपहारस्त्वपचयः AmaK. 2281 (*but* colebrook - loss); AgniP. 366.22; अपहारापचयौ समौ AbhidhāCin. 1524; अपहारश्चापचये ŚabdaRaSaK. 285.9; **3B** act of stealing, i.e. attracting करतलैरपचायमथेक्षणैरपचयं च वनेषु जनेषु च। सुमनसां मनसामपि यद्दिने विरचयन्ति विलोलविलोचनाः। तस्मिन्नसमशरसमरसमये ... लक्ष्मणमिदमभाषत RāmāCam. 4.3 (comm. अपचीयत इत्यपचयमपहारम्। आकर्षणमिति यावत्) **4** act of gathering, collection इन्धनोदकाग्निकाष्ठतृणोपलपुष्पफलपर्णादनि(? °दाने)ष्वपचयं ... सर्वमर्हति ब्राह्मणः ŚaṅkhaliDS. 12; पुष्पापचयग्रथने ... शल्यावयवग्रहणे प्रकर्षणे चाग्रसंदंशः NāṭyaŚā. 9.112; AbhinBhā. ii.52.13 (*on* 9.112); **5A** contraction या शब्दसमूहत्यागपरिग्रहसंख्यावृद्ध्यपचयवर्णसमासानुबन्धानां व्यक्तावुपचाराद् व्यक्तिः NyāySū. ii.2.60; निरवयवा तु जातिरिति। एतेनापचयो व्याख्यातः NyāyBh. 153.7 (*on* ii.2.60); कथमनन्तावयव आत्मा हस्तिशरीरे तेषामवयवानामुपचयोऽर्भकशरीरेऽपचयः BrahmSūBh. (Bhā.) 126.26 (*on* ii.2.35); VedāntKau. 206.21 (*on* ii.2.35); **5B** emaciation विशेषा रोगेषु ... चक्षुरिन्द्रियविज्ञेयाः शरीरोपचयापचयायुर्लक्षणबलवर्णविकारादयः SuśruS. i.10.5 (comm. कार्श्यम्); **6A** abandonment, act of giving up प्रक्षेपापचये ताभ्यां क्रमः पादांशिको भवेत्। एकान्तरं ततश्चोर्ध्वं द्व्यन्तरं त्र्यन्तरं तथा CaraS. i.7.37 (1941 Ed.); **6B** deletion अपचय इदानीं चिन्त्यते ŚābaBh. 1618.19 (*on* viii. 3.12); ŚāstrDī. v.68.23 (*on* viii.3.6); BhāṭṭDī. iii.32.10 (*on* viii.3.6); **6C** removal साकल्यापचये प्रमित्यभावाद्रौणे प्रमातृप्रमेये संपद्येते NyāyMañ. i.13.11; अग्नेस्तृणान्यपचिनोतीत्यत्र अपचयस्य द्वितीयया उपयुक्तपरिस्तरणतृणप्रतिपत्तित्वावगमात् तद्गतं तावत् बहुत्वं न विवक्षितम् MīmāKau. ii.185.7 (*on* iii.1.14); **7A** weakness यदा परिपुष्टमात्मानम् ... मन्येत स्त्रियाश्च कथंचिदपचयं तदा पुत्रार्थी गच्छेत् ManuBh. i.232.2 (*on* 3.49); अपचयो दीनता Nīl. *on* MahāBhā. v.70.52; **7B** (Mus.) weak, i.e. lower note उपचयापचयाद् ध्वनेः कुर्वन्त्येकत्र रन्ध्रेऽपि तज्ज्ञा नानास्वरोदयम् SaṁgīRa. iii.328.2 (6.455); **8** least (number), minimum, cf. **अपचयातिशय**; **9** the word or expression *apacaya* बलस्यापचयो ग्लानिः ... अपचयशब्देन नाश एव प्रतीयते RasGaṅ. 100.3.